

Ks. Roman KRAWCZYK*

BIBLIJNA KONCEPCJA ŚWIĘTOŚCI

Treść: Wstęp: 1. Koncepcja świętości w Starym Testamencie; 2. Nowotestamentalne pojęcie świętości; 3. Pojęcie świętości w pismach z Qumran i w teologii rabinicznej; Zakończenie, Streszczenie, Summary: The biblical concept of holiness.

Słowa kluczowe: świętość/święty – terminologia hebrajska i grecka, Bóg – człowiek, święte życie, święte rzeczy, święta przestrzeń.

Key words: holiness/holy – Hebrew and Greek terminology, God-man, holy life, holy things, sacred space.

Wstęp

Zakres znaczeniowy terminów *świętość* i *święty* w języku potocznym jest niezwykle szeroki. Mówimy o świętości Boga, świętości Kościoła, świętości człowieka, o świętym tygodniu, o sakramentach świętych, o świętych miejscach, świętych czasach, świętych księgach. Świętość jest więc rzeczywistością niezwykle złożoną, dotykającą przede wszystkim tajemnicy samego Boga, lecz także całego obszaru kultu i moralności. *Świętość obejmuje pojęcia sakralności i czystości, ale i przewyższa je równocześnie. Zdaje się być zarezerwowana dla Boga niedostępnego, lecz ustawicznie jest przypisywana stworzeniom*¹.

* Autor pochodzi z diecezji siedleckiej. Jest bibliistą i prof. zw. Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach oraz prof. nadzwyczajnym na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, w katedrze teologii biblijnej.

¹ J. de Vault, *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Leon-Dufour, Poznań 1973, s. 972.

Świętość odnosimy przede wszystkim do Boga będącego przedmiotem najwyższej oceny religijnej i czci z tym związanej oraz źródłem każdej świętości. Świętość przypisujemy także ludziom. Święte życie to życie pobożne i moralne. Człowiek święty to osoba ogłoszona po śmierci uroczyscie przez Kościół jako zbawiona i czczona powszechnie przez wiernych w życiu codziennym. Człowiek osiąga świętość poprzez naśladowanie Jezusa Chrystusa, realizację cnót teologicznych oraz wierne przestrzeganie zasad religijno-moralnych.

Przymiotnika *święty* używamy także w odniesieniu do rzeczy. Rzecz święta to rzecz uświęcona, będąca przedmiotem czci religijnej. Można tu wymienić: znak krzyża świętego, święte pieśni, święte pisma, ziemia święta, święty obraz itd. Bardzo często przymiotnika *święty* używamy w znaczeniu przenośnym. Odnosimy go do ludzi wyróżniających się dobrocią i szlachetnością, ale także innymi wyjątkowymi cechami, np.: *święta cierpliwość, to święta kobieta*. Przymiotnika *święty* używamy również wtedy, gdy chcemy określić coś jako nienaruszalne, obowiązujące. Są to święte prawa, zasady, święty obowiązek, święta prawda. I wreszcie są pewne dni, które już w swej nazwie noszą przymiot świętości – przykładem dzień Wszystkich Świętych obchodzony w Kościele katolickim dla uczczenia ogółu świętych.

Pojęcie świętości pojawiające się w języku potocznym dotyczy jednak świętości pochodnej. Biblia zawiera teksty wyjaśniające istotę świętości². Przedstawimy i przeanalizujemy główne przekazy biblijne. Będą to teksty Starego Testamentu (1) i Nowego Testamentu (2). Dla uzupełnienia biblijnego obrazu świętości przedstawimy również pojęcie świętości w pismach z Qumran oraz w teologii rabinicznej (3). Analizę zakończy podsumowanie o biblijnym pojęciu świętości (4).

1. Koncepcja świętości w Starym Testamencie

Biblia dla określenia przymiotnika *święty* używa najczęściej terminu *qadosz* zawierającego w sobie ideę odcięcia, separacji, oddzielenia od tego, co ziemskie, co świeckie. Z racji tego oddzielenia przymiotnik ten w odniesieniu do Boga zawiera wymiar zarówno ontyczny (Bóg jako Byt bezczasowy i ponadczasowy czyli wieczny), jak i moralny oznaczający wolność od jakiegokolwiek zła. Świętość Boga wyraża Jego wyniesienie ponad wszelkie stworzenie czyli Jego transcendencję (Iz 6,1; 12,6; 57,15), następnie Jego majestat, moc i chwałę (1Sm 6,20; Iz 6,3; Wj 15,11).

² M. Wojciechowski, *Jezus jako Święty w pismach Nowego Testamentu*, Warszawa 1996; T. Jelonek, *Biblijne pojęcie sacrum*, Kraków 2008.

Święty, *qadosz*, w odniesieniu do osób i rzeczy, to oddzielony od sfery profanum oraz poświęcony Bogu i przynależny do Niego³. Według niektórych uczonych w terminie *qadosz* nie jest zawarta wyłącznie negatywna idea separacji; rozmaite formy słowne pochodzące od tego tematu mają zabarwienie pozytywne oznaczające poświęcenie, konsekrację, przynależność do bóstwa, bliskość raczej (zwłaszcza w kontekście kultu) niż oddzielenie. *Święte* jest raczej to, co pozostaje blisko bóstwa, co zostaje mu w kulcie poświęcone. Obok pojęcia świętości jako separacji, oddzielenia od profanum, trzeba więc mówić także o pozytywnym pojęciu świętości jako bliskości Boga i bliskości do Boga. *Być może* – pisze M. Wojciechowski – *różne religie akcentują bardziej jeden lub drugi sens: Biblia i chrześcijaństwo na pewno ten drugi*⁴.

Greckim odpowiednikiem terminu *qadosz* jest rzeczownik *hagiotēs*, *świętość* (*Uczcij dzień, któremu Ten, co czuwa nad wszystkim, udzielił chwały i świętości*, 2Mch 15,2; zob. Hbr 12,10; 2Kor 1,12) oraz zawierający ten sam rdzeń czasownik: *hagiadzein* (uświęcać) oraz przymiotnik *hagios* (święty). Inne terminy greckie odpowiadające słowu *hagios* to: *hieros*: termin ten określa rzeczy, osoby należące do bóstwa i związane z kultem (odpowiednik łaciński: *sacer*). Kolejne terminy to: *semnos* (czcigodny, dostojny), *hosios* (pobożny), *theios* (boski). W LXX i w Nowym Testamencie dominuje termin *hagios*.

Świętość w znaczeniu absolutnym to wyłączny przywilej Boga. Oznacza Jego ponadziemski majestat i transcendencję. Tak rozumiana świętość jest niedostępna człowiekowi, dlatego Biblia mówi, że tylko Bóg jest święty. Ogłasza to prorok Izajasz używając trzykrotnie tego terminu: *Święty, święty, święty jest Jahwe Zastępów* (Iz 6,3)⁵. To trzykrotnie wyśpiewane przez Serafinów *święty* w wizji powołaniowej Izajasza (powtórzone w Ap 4,8 i w liturgii kościelnej, w której w hymnie na gloria śpiewa się: *tylko Tyś jest święty*) – jest najwymowniejszym tekstem o Bogu jako świętym. Jest to tzw. *trishagion* (trzykrotnie święty). Trzykrotne podkreślenie czegoś świadczy o stopniu najwyższym tego istotowego określenia Boga⁶. Jeśli chce się podkreślić element niezwykłej potęgi mieszczącej się w imieniu Bożym: *Święty*, wtedy dodaje się przydawkowe określenie:

³ W Księdze Wyjścia (3,1) „Góra Boża” jest nazwana „ziemią świętą” (Wj 3,5). Jej świętość stała się dzięki obecności Boga. On ją uczynił „świętą”. „Ziemia święta” jest więc miejscem poświęconym przez samego Boga – na spotkanie i doświadczenie Jego obecności.

⁴ M. Wojciechowski, dz. cyt., s. 9.

⁵ L. Stachowiak, *Wizja chwały Jahwe a misja Izajasza proroka (Iz 6,1-13)*, RTK 27 (1980) z. 1, s. 15-26; tenże, *Księga Izajasza*, Lublin 1991.

⁶ H. Langkammer, *Teologia Starego Testamentu*, Rzeszów 2006, s. 176; tenże, *Teologia Nowego Testamentu*, Wrocław 1991, s. 58-60.

Sebaot. Ta wspaniałość Świętego promieniuje jako Jego *chwała* – *kebot Jahwe* (gr. *chochma*, łac. *gloria*). A zatem: świętość Boga to sama istota Bożej natury, a nie jeden z Jego przymiotów, to jakby imię własne Boga, który mówi o sobie: *Ja – Święty* (Oz 11,9; por. J 17,11; 1P 1,15). W opowiadaniu o ukazaniu się Jahwe w płonącym krzewie (Wj 3,5), Mojżesz słyszy słowa, żeby zdjął sandały z nóg, ponieważ ziemia, na której stoi jest święta – święta w obecności Boga, który się ukazuje. Gdy Jakub doznał wizji w Betel, uznał to miejsce za święte (Rdz 28,11-22).

Czcic Boga, to wyznawać i czcić przede wszystkim Jego świętość: *Pan Zastępów – Jego za świętego miejcie. On jest Tym, którego macie się lękać i który winien was bojaźnią przejmować* (Iz 8,13). Tę samą prawdę wyraził Jezus w modlitwie Pańskiej: *Niech się święci imię Twoje* (Mt 6,9). Co znaczy: *święcić imię*? Według Biblii istnieje związek imienia z losem tego, który je nosi (*nomen ist omen*). Jeżeli zapomniano o którymś imieniu, o takim *ginie też wspomnienie w ojczyźnie, zanika (jego) imię na rynku* (Hi 18,17). Bóg dopełniał dzieła stworzenia, gdy każdej ze stworzonych istot nadawał jej własne imię (Iz 40,26). Dlatego *święcić imię Boże* znaczy święcić, czyli oddawać cześć samemu Bogu⁷.

Bóg, Święty, będąc ponad ziemskim majestatem zniża się równocześnie do każdego człowieka, ale w sposób szczególny ta obecność Boża zaznaczyła się w obecności wśród ludu wybranego: *Pośrodku ciebie jestem – Ja Święty* (Oz 11,9). W tym wyraża się również status ludu Bożego, jego wyjątkowość. Musi się on oddzielić od narodów, wyróżnić – *Oto lud, który mieszka osobno, a nie wlicza się do narodów* (Lb 23,9), oddzielić się po to, by opromienić je przywilejami swojego wybraństwa: *Będziecie szczególną moją własnością pośród wszystkich narodów, gdyż do mnie należy cała ziemia. Lecz wy będziecie Mi królestwem kapłanów i ludem świętym* (Wj 19,5-6). Ukazują to wyraźnie dzieje Izraela, którego Bóg wyprowadził z niewoli egipskiej i wprowadził do ziemi obiecanej. Świętość Jahwe nie tylko oznacza *przybliżenie* Boga do swego ludu wybranego, ale jest ona również przyczyną zaangażowania się Boga w walki tego ludu z jego wrogami: *Egipcjanie krzyczeli: uciekajmy przed Izraelem, bo w jego obronie Pan walczy z Egipcjanami* (Wj 14,25). Świętość Boga – jak pisze J. Kudasiewicz – *nie tylko więc oznacza Jego transcendencję, oddzielnie od świata i ludzi, ale również Jego immanencję, to jest Jego bliskość wobec człowieka, nachylenie się nad nim i czynne włączenie się w losy swego ludu*⁸. Wielbi Go za to Mojżesz w swojej pieśni dziękczynnej: *Któż pośród bogów jest równy Tobie, Jahwe, w blasku świętości, któż Ci jest podobny, straszliwy w czynach, cuda*

⁷ Zob. M. Lurker, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, Poznań 1989, s. 68-69.

⁸ J. Kudasiewicz, *Poznanie Boga Ojca. Szkice z teologii biblijnej*, Kielce 2000, s. 295-296.

działający (Wj 15,11-13). Tak świętość Boga rozumieją psalmiści. Autor Ps 99 przypomina, jak Bóg objawiał się wielkim ludziom Izraela, Mojżeszowi, Aaronowi, Samuelowi: *Przemawiał do nich w słupie obłoku: słyszeli Jego zalecenia i przykazania, które im nadał* (Ps 99,7). Z Dawidem zawarł przymierze: *Zawarłem przymierze z moim wybranym, przysiągłem słudze memu Dawidowi: utrwale na wieki twoje potomstwo i tron twój założę na wszystkie pokolenia* (Ps 89,4-5). Psalmista nazywa Jahwe *świętym Izraela* (Ps 89,19). On, wzywając do wielbienia Boga (Ps 99), jako główny motyw tego wielbienia podkreśla Jego świętość. Czyni to aż trzykrotnie: *Imię Boże jest święte* (w. 3). *On jest święty* (w. 5). *Bóg nasz, Jahwe, jest święty* (w. 9). Święty Bóg nie tylko wysłuchał modlitw swego ludu, ale zniżył się do niego tak bardzo, że Jego stopy dotykają arki przymierza znajdującej się w Miejscu Najświętszym świątyni jerozolimskiej (Iz 6,1; Lm 2,1). Bóg wspomaga swój lud w walce z jego różnymi wrogami. Dlatego w trudnych chwilach wzywa on pomocy Bożej: *Daj nam moc przeciw nieprzyjacielowi, bo ludzkie ocalenie jest zawodne. W Bogu dokonamy czynów pełnych mocy i On podepcze naszych nieprzyjaciół* (Ps 60,13-14). Świętość Jahwe jest dla ludu Izraela źródłem nadziei. Lud wie, że dzięki pomocy Jahwe może odnosić zwycięstwa (Ps 20,8; 33,17; 44, 6; 110,5), oraz odzyskać uznanie i potęgę (Ps 44,6; 1Sm 14,48; Iz 31,4; Syr 47, 6-7)⁹. Bóg w najwyższym stopniu święty nie separuje się od swego ludu, ani od konkretnego człowieka, lecz przybliża się do nich, jest Emanuelem, *Bogiem z nami* (Iz 6,14). Nie dziwi więc, że cierpiący Izraelita, o którym mówi Ps 22 ma żal, że Bóg, o którym mówi: *Ty jesteś święty, chwało Izraela*, nie odpowiada na jego wołanie. Sytuację tę odczuwa jako coś niezrozumiałego:

Boże mój, Boże mój, czemuś mnie opuścił?

Boże mój, wołam przez dzień, a nie odpowiadasz (Ps 22,2-3).

Świętym w pełnym znaczeniu tego słowa jest Bóg. Świętość jest istotą Bożej natury. Ale określenie *święty* w Starym Testamencie odnoszone jest także do poszczególnych osób. Aaron był *świętym Jahwe* (Ps 106,16). Eliasz był „*świętym mężem Bożym*” (2Krl 4,9). Jeremiasz został uświęcony jeszcze przed narodzeniem (Jr 1,5). Izajasz nie może głosić imienia Bożego nieczystymi wargami: *Biada mi, jestem zgubiony! Jestem mężem o nieczystych wargach* (Iz 6,5). Anioł oczyszcza jego wargi rozżarzoną węglem z ołtarza i wtedy słyszy głos Najświętszego: *Oto dotknęło to twoich warg: twoja wina jest zmasana, zglądzony twój grzech* (Iz 6,7)¹⁰. Świętymi w Starym Testamencie byli prorocy, kapłani i inne osoby pełniące różne funkcje w świątyni.

⁹ J. Kudasiewicz, dz. cyt., s. 289.

¹⁰ K.H. Schelkle, *Teologia Nowego Testamentu*, Kraków 1984, t. 3, s. 157.

Stary Testament wymienia także rzeczy poświęcone Bogu. One są określane jako święte¹¹: np. Namiot Spotkania czy Arka Przymierza. One były znakami obecności i świętości Boga w Izraelu. Także przedmioty przeznaczone do sprawowania kultu: ołtarze, świeczniki, naczynia liturgiczne (Wj 30,26-28; 39,1.41; 40,9-11) traktowano jako święte. Święte były ofiary składane Bogu (Kpł 6,10), również określone dni w ciągu roku przeznaczone do kultu określano jako święte (Wj 20,11; 23,14; Kpł 23,2)¹². Ale świętość osób i rzeczy nie jest tego samego rodzaju co świętość Boga. One nie uzyskują świętości automatycznie, przez sam fakt kontaktu ze świętością Boga. Świętość jest rezultatem wolnej decyzji Boga. Staje się ich udziałem zgodnie z Jego prawem i według obrzędów przez Niego ustalonych. Zwierzęta i pokarmy składane w ofierze musiały spełniać wysokie wymagania, a gdy zostały uznane za święte, nie mogły powrócić do użytku świeckiego. Cechę świętości przypisywano również rytuałom i słowom używanym w świątyni, w tym imieniu Boga (Kpł 20,3), szabatu (Rdz 2,3) i innych świąt (Kpł 23)¹³.

Także ziemia, mimo iż nie nazywa się jej świętą, należy ona do Jahwe. Nie można jej sprzedać (Kpł 25,23)¹⁴. Miejsce, gdzie Bóg się ukazuje jest święte: miejsce płonącego krzaka ognistego (Wj 3,5), Jeruzalem (Iz 52,1 27,13; Wj 19). Święci są aniołowie i niebieskie zastępy (Za 14,5; Dn 7,21). Święty jest Izrael jako społeczność Boża: *Będziecie mi królestwem kapłanów i ludem świętym* (Wj 19,5n)¹⁵.

Do świętości powołany jest każdy człowiek. Do tego wzywał już Mojżesz na początku dziejów Izraela: *Świętymi bądźcie, bo Ja jestem święty, Pan, Bóg wasz* (Kpł 19,2). Być świętym oznacza, poza obowiązkami rytualnymi (Kpł 19,5-8.19.23-25.26-31), realizować świętość życia codziennego. A to oznacza: szanować ojca i matkę (w. 3), zostawiać na ścierisku kłosa dla ubogich i przybyszów (w. 9-10), nie kraść, nie kłamać,

¹¹ Rzeczy święte – „to te, których się nie dotyka lub do których nie wolno się zbliżać inaczej, jak tylko przy zachowaniu warunków czystości rytualnej. Odznaczające się specjalnym dynamizmem, tajemniczością i majestatem świadczącym o nadprzyrodzoności, rzeczy jako święte wywołują uczucia mieszane przerażenia i fascynacji, co pozwala człowiekowi uświadomić sobie jego małość w obliczu objawienia się numinosum”, J. de Vault, art. cyt., s. 972.

¹² G. Baran, *Świętość*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 2013, t. XIX, s. 401-403.

¹³ A. J. Saldarini, *Świętość*, w: *Encyklopedia biblijna*, red. P.J. Achtemeier, Warszawa 1999, s. 1227.

¹⁴ J. Schreiner, *Teologia Starego Testamentu*, Warszawa 1999, s.147.

¹⁵ Księgi deuterokanoniczne używając terminologii świętości mówią o świętej świątyni (2Mch 1,12), o świętości Jerozolimy (1Mch 2,7), ołtarza (2Mch 14,3) i szabatu (Tb 2,1), przedmiotów (Syr 45,10), ziemi świętej (Mdr 12,3; 2Mch 1,1), ludu (1Mch 10,39.44; Mdr 18,9). Święty jest Bóg (2Mch 14,36), Jego imię (Tb 3,11) i Jego duch (Syr 48,12).

nie oszukiwać (w. 11), nie przysięgać fałszywie (w. 12), nie uciskać i nie wyzyskiwać bliźnich (w. 13), płacić sprawiedliwie ludziom wynajętym do pracy (w. 13), nie krzywdzić niepełnosprawnych (w. 14), nie wydawać niesprawiedliwych wyroków w zależności od tego, czy są biedni lub bogaci (w. 15), nie szerzyć oszczerstw i nie czyhać na życie bliźniego (w. 16), nie żywić w sercu nienawiści do brata, ale upomnieć go kiedy trzeba (w. 17), nie szukać pomsty i nie żywić urazów do bliźnich (w. 18a). Nakazy realizowania świętości w życiu codziennym streszczają się w ostatnim przykazaniu: *Będiesz kochał bliźniego swego jak siebie samego* (w. 18b)¹⁶. Jak Jahwe jest zawsze *Bogiem z nami*, tak Jego czciciele winni być blisko drugiego człowieka. Być blisko znaczy kochać go jak siebie samego. *Całe Prawo wypełnia się w tym nakazie: będziesz miłował bliźniego swego jak siebie samego*. Jest więc zrozumiałe, że kryterium zbawienia lub potępienia będzie miara naszego stosunku do bliźnich: *Zaprawdę powiadam wam: wszystko, co uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, mnieście uczynili* (Mt 5,43; 19,19; 22,39; Mk 12,31; Łk 10,27; Rz 13,9; Ga 5,14; Jk 2,8)¹⁷. Fundamentalną prawdą życia chrześcijańskiego jest to, że nie można prawdziwie miłować Boga bez miłości bliźniego. *Prawdziwe samospełnienie staje się bowiem możliwe jedynie wtedy, gdy człowiek jest zdolny do transcendowania siebie ku Bogu i bliźnim*¹⁸. Bez miłości nie ma religii, bo Bóg jest miłością¹⁹.

2. Nowotestamentalne pojęcie świętości

Spółeczność apostołska przyswoiła sobie idee i słownictwo starotestamentowe. Dlatego w Nowym Testamencie równie często jak w Starym występuje terminologia dotycząca świętości i to zarówno w formie rzeczownikowej (*świętość, uświęcenie*), czasownikowej (*uświęcać, poświęcać, święcić*) i przymiotnikowej (*świętobliwy, pobożny*). Występują też synonimy świętości: *czystość, nieskalaność* i inne. Nowotestamentalna teologia świętości kontynuuje, ale i wzbogaca myśl Starego Testamentu.

Świętym jest najpierw Bóg, co wyrażają zwroty Jezusa kierowane do Boga: *Ojczy święty* (J 17,11), *Niech się święci imię Twoje* (Mt 6,9; Łk 11,2). Bóg jest pantokratorom wszystko przewyższającym i sędzią escha-

¹⁶ Bliźni oznacza tu Izraelitę. Chrystus rozszerzył to przykazanie na wszystkich ludzi (Łk 10,25-37).

¹⁷ M. Filipiak, *Biblijne podstawy filozofii życia*, Toruń 2004, s. 141-146.

¹⁸ M. Machinek, *Miłość bliźniego*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 2008, t. XII, s. 1133-1135.

¹⁹ E. Ozorowski, *Bóg jest miłością*, Częstochowa 1999; S. Grabska, *Bóg jest miłością*, Włocławek 2004.

tologicznym (Ap 4,8; 6,10)²⁰. Święte jest nie tylko Jego imię (Łk 1,49), ale także Jego prawo (Rz 7,12) i Jego przymierze (Łk 1,72). Ponieważ zaś Bóg jest święty, wobec tego powinni być świętymi także ci, których On wybrał (1P 1,15; Kpł 19,2). Chrystus w modlitwie arcykapłańskiej prosi Boga: *Ojciec święty, zachowaj ich w Twoim imieniu, które Mi dałeś, aby tak jak my stanowili jedno* (J 17,11). Apostołowie zostają sami na świecie, pozbawieni oparcia, jakie dawała im obecność Chrystusa. Stąd prośba, aby Ojciec zachował ich w tak doskonałej jedności, jaką jest jedność Ojca i Syna. Jak w Starym Testamencie świętość Boga wyrażała się w Jego transcendencji i immanencji, tak w Nowym Testamencie podkreślona jest szczególnie immanencja: ojcowska troska o uczniów, świętość Boga jest źródłem Jego ojcowskiej troski roztaczanej nad uczniami: w zachowaniu ich od złego: *Nie proszę, abyś ich zabrał ze świata, ale abyś ich ustrzegł od złego*, (J 17,15) oraz w jedności i w prawdzie: *A za nich ja poświęcam samego siebie, aby i oni byli uświęceni w prawdzie* (J 17,19). Świętość Boga podkreśla autor Apokalipsy: *Władco święty i prawdziwy* (Ap 6,10). W innym tekście powołując się na Izajasza 6,3 – autor Apokalipsy powie: *Święty, święty, święty. Pan Bóg wszechmogący, który był, który jest i który przychodzi* (Ap 4,8). Cały wszechświat przez wszystkie czasy wielbi świętość Pana Boga. Fraza: *który jest* wyraźnie podkreśla bliskość Boga w stosunku do ludzi; fraza ta stanowi aluzję do treści imienia Bożego *Jahwe*. Imię to oznacza nie tylko odwieczne istnienie – *Jestem, który odwiecznie jestem* (Wj 3,14-15), ale oznacza stałą obecność i kierowanie losem ludzi i biegiem historii. Istotą Boga jest więc bycie dla wybranego przez Niego ludu przymierza, dla całej ludzkości i dla każdego człowieka. Święty jest Bóg, święte jest jego imię: *Bo wielkie rzeczy uczynił dla mnie wszechmogący. Święte jest jego imię* (Łk 1,49). Modlitwa Pańska (Mt 6,9-13; Łk 11,2-4) zaczyna się prośbą o uświęcenie imienia Bożego: *Niech się święci Twoje imię*; imię w pojęciu semitów oznacza istotę rzeczy – istotą Boga jest więc świętość. Ponadto Bóg jest przedstawiany jako źródło uświęcenia samego Jezusa, *którego Ojciec poświęcił* (J 10,36), oraz ludzi: *Uświęć ich w prawdzie* (J 17,17). *Bóg pokoju niech was uświęca* (1Tes 5,23).

Tytuły świętości odnoszone do Boga w Starym Testamencie, Nowy Testament przenosi na Jezusa. Zasadnicza różnica polega na tym, że Nowy Testament podkreśla świętość Jezusa w całym Jego życiu począwszy od boskiego pochodzenia. Anioł ogłasza Maryi: *Duch Święty zstąpi na Ciebie i moc Najwyższego okryje Cię jak obłok. Dlatego też Święte (Dziecko), które się narodzi, będzie nazwane Synem Bożym* (Łk 1,35; Mt 1,18)²¹.

²⁰ J. Klinkowski, *Refleksja nad Apokalipsą*, Legnica 2005.

²¹ Ewangelista Łukasz pisze o Duchu Świętym i mocy Najwyższego, które są synonimami i oznaczają wszechmoc Bożą. Mateusz pisze tylko o Duchu świętym.

Podczas chrztu w Jordanie Jezus otrzymuje namaszczenie Duchem Świętym (Dz 10,38; Łk 3,22). Podczas publicznej działalności Jezus w różnych okolicznościach jest ogłaszany *Świętym Boga* (Mk 1,24; J 6,9), *Świętym Sługą* (Dz 3,13; 4,27), *Świętym i sprawiedliwym* (Dz 3,14), *Świętym i prawdomównym* (Ap 3,7), *Władcą świętym i prawdziwym* (Ap 6,10). Jezus jest *ustanowionym według Ducha Świętego... pełnym mocy Synem Bożym* (Rz 1,4). On jest arcykapłanem świętym, niewinnym, nieskalanym, oddzielonym od grzeszników, wywyższonym ponad niebiosa (Hbr 7,26). Dlatego *Pana zaś Chrystusa miejcie w sercach za świętego* (1P 3,15). On jest ze swej istoty niepokalanie święty (1P 1,19). Chrystus jest święty, gdyż należy do Boga (J 17,11) i przez Niego został uświęcony (J 10,36). Opętany złym duchem woła do Jezusa: *Wiem, kto jesteś: święty Boży* (Mk 1,24; 3,11). Jezus napełniony *Duchem Świętym* (Łk 4,1) głosi dobrą nowinę o zbawieniu i czyni znaki, które bardziej objawiają Jego świętość niż moc. Przy spotkaniu z Jezusem ludzie doświadczają poczucia grzechu i własnej nieczystości, podobnie jak prorok Izajasz wobec trzykroć Świętego (Iz 6,5; Łk 5,8)²².

Świętość Jezusa jest podkreślana w kontekście Jego męki, śmierci i chwały. Po Jego wniebowstąpieniu Apostołowie wspominają swego Mistrza, *świętego Sługę, Jezusa*, prześladowanego przez Heroda i Poncjusza Piłata (Dz 4,27.30). Świętość Jezusa utożsamia się ze świętością samego Boga: *Ojcze Święty, zachowaj, ich w Twoim imieniu, które Mi dałeś, aby tak jak My, stanowili jedno* (J 17,11). Jedność owa to ta sama potęga duchowa, te same jej cudowne przejawy, ta sama tajemnicza głębia charakteryzująca Trójkę świętą. Jedność z kolei Jezusa z Jego wiernymi sprawia, że Jezus miłuje swoich uczniów aż do dzielenia się z nimi chwałą otrzymaną od Ojca i aż do oddania za nich własnego życia. To tak właśnie okazuje się On świętym: *Ja poświęcam samego siebie... aby i oni byli uświęceni* (J 17,19)²³.

Trzecia osoba Trójcy Świętej, Duch Święty, pojawia się już w Starym Testamencie. Święty Duch Jahwe działał w historii zbawienia oczyszczając i uświęcając lud Boży: *Ducha mojego chcę tchnąć w was* (Ez 36,27), oraz poszczególnych ludzi: *Nie odbieraj mi świętego ducha twego*, (Ps 51,13). Duch Boży namaszczał Mesjasza: *Duch Jahwe, Pana nade mną*, (Iz 61,1; Łk 4,18). O wiele częściej jednak niż w Starym Testamencie i w ówczesnym judaizmie mowa jest w Nowym Testamencie o świętości Parakleta, którego w bardzo wielu tekstach nazywa się Duchem Świętym²⁴. Przymiotnik *święty* w odniesieniu do Ducha oznacza Jego boskie pochodzenie. Duch Święty pochodzi od Boga samego: *Gdy Duch Święty zstąpi na was, otrzymacie Jego*

²² J. Kudasiewicz, dz. cyt., s. 299.

²³ J. de Vaulx, *Święty*, art. cyt., s. 976.

²⁴ H. Langkammer, *Pneumatologia biblijna*, Opole 1998.

moc (Dz 1,8). W mowie pożegnalnej Jezus obiecuje uczniom, że otrzymają innego Pocieszyciela, *Ducha Prawdy, którego świat przyjąć nie może, ponieważ go nie widzi ani nie zna* (J 14,16-17). Duch Święty działał w życiu Jezusa. W chwili zwiastowania Duch Święty zstąpił na Maryję (Łk 1,35).

W listach Pawła Apostoła Duch Święty oznacza obecność Bożą, pocuczającą i uświęcającą wierzących (Rz 15,13.16; 1Kor 2,13)²⁵. Duch Prawdy działa w życiu poszczególnych ludzi (Ga 4,4-7) już od momentu chrztu, w którym zostają oni *obmyci, uświęceni i usprawiedliwieni w imię Pana (naszego) Jezusa Chrystusa i przez Ducha Boga naszego* (1Kor 6,11). Dzięki usprawiedliwiającemu działaniu Ducha Świętego ciało chrześcijan jest przybytkiem Ducha świętego (1Kor 6,19). To właśnie Duch Święty sprawia, że ochrzczeni są synami Bożymi i to nie w sensie rytualnym, lecz ontycznym: *Wszyscy ci, których prowadzi Duch Boży są synami Bożymi* (Rz 8,14). Dzięki też Parakletowi ustaje zewnętrzna, legalistyczna forma Prawa; staje się ono odtąd zinterioryzowane, co zapowiadali już prorocy (Jr 31,31-34; Ez 36,25-27; Ps 51,12-14). Duch Ojca i Syna nie oznacza udzielania ludziom doraźnej pomocy, jest darem osobowym. On zamieszka w sercach wierzących w Jezusa. Jego obecność w nich jest trwała. Święty Paweł stwierdza, że odkupieni są *świętyniami Ducha Świętego, świątyniami Boga* (1Kor 6,11.20) i że trwają w prawdziwej z Nim wspólnotcie (2Kor 13,13). Ponieważ zaś, *wszyscy, których ożywia Duch Boży, są synami Bożymi* (Rz 8,14-17), zatem chrześcijanie są dziećmi Bożymi mającymi w sobie zawsze źródło świętości Bożej. Ale nie jest to dar darmowy, dany raz na zawsze i do niczego nie zobowiązujący. Ontyczna świętość obecna w sercach winna się uzewnętrzniać w codziennym postępowaniu: *Owoce Ducha bowiem jest miłość, radość, pokój, cierpliwość, uprzejmość, dobroć, wierność, łagodność, opanowanie* (Ga 5,22).

Często Nowy Testament mówi o świętości ludzi. Najczęściej chodzi ogólnie o chrześcijan, *braci, członków wspólnot*. Paweł upomina Koryntian, *braci, aby byli zgodni* (1Kor 1,10), aby *sprawiedliwości szukali u świętych* (1Kor 6,1). Wyjątkowo występuje liczba pojedyncza: *Pozdrówcie każdego świętego* (Flp 4,21), *święty niechaj się jeszcze uświęca* (Ap 22,11). Wymienia się nieraz wybrane święte osoby. Są to Jan Chrzciciel, *mąż prawy i święty* (Mk 6,20), także dzieci należące do wspólnoty chrześcijańskiej (1Kor 7,14) są święte. Są też we wspólnotcie wierzących *miejsca święte*: Jerozolima (Mt 24,15; 4,5), świątynia i ołtarz (Mt 23,17.19). Są też święte prawa, (Rz 7,2), święte przykazania (Rz 7,12), Pisma (Rz 1,2) i wreszcie święte przymierze: *Miłosierdzie okaże ojcom naszym i wspomni na swoje święte przymierze* (Łk 1,72)²⁶.

²⁵ A.J. Saldarini, *Świętość*, art. cyt., s. 1228.

²⁶ M. Wojciechowski, dz. cyt., s. 40-42.

Chrześcijanie powinni starać się o uświęcenie: *Wydadźcie członki wasze na służbę sprawiedliwości, dla uświęcenia* (Rz 6,19). Każde ciało jest bowiem świątynią Ducha Świętego i winno być utrzymane w świętości (1Kor 6,19). Dlatego nierząd jest zakazany, a sama świętość jest zadaniem: *Jak oddawaliście członki wasze na służbę nieczystości i nieprawości, pograżając się w nieprawość, tak teraz wydadźcie członki wasze na służbę sprawiedliwości dla uświęcenia* (Rz 6,19.22). Życie chrześcijanina musi być *ofiara żywą, świętą, Bogu przyjemną* (Rz 12,1), wolą Bożą jest bowiem *uświęcenie wasze* (1Tes 4,3-5). Pierwszy List Piotra podejmuje hasło Starego Testamentu: *Stańcie się wy również świętymi na wzór Świętego, który was powołał, gdyż jest napisane: «Świętymi bądźcie, bo ja jestem święty»* (1P 1,15-16; zob. Kpł 19,2). W całym postępowaniu, w każdym obszarze życia chrześcijanin powinien więc starać się o świętość: *Powinniście żyć w świętym postępowaniu i pobożności* (2P 3,11) i *w Duchu Świętym się módlcie* (Jud 20). Świętość dla chrześcijan jest możliwa, bowiem przez wiarę i chrzest dający *namaszczenie pochodzące od Świętego* (1Kor 1,30; Ef 5,26; 1J 2,20) mają oni rzeczywisty udział w życiu Chrystusa zmarłychwstałego. Tak więc są oni *świętymi w Chrystusie* (1Kor 1,2; Flp 1,1), dzięki Duchowi Świętemu, który mieszka w nich (1Kor 3,16n; Ef 2,2); są bowiem *ochrzczeni w Duchu Świętym*, zgodnie z tym, co zapowiedział Jan Chrzciciel (Łk 3,16; Dz 1,5; 11,16). Ale uświęcenie *obiektywne*, to jest dane człowiekowi jak łaska, które zmienia go egzystencjalnie (Kol 1,22; Ef 1,4; 1P 2,9), nie dyspensuje od własnego wkładu w doskonalenie tego, co się darmo jako łaskę otrzymało (Rz 8,19.22; 12,1; 2Kor 7,1; Tes 3,12n).

Jest szereg tekstów, które dotyczą zbawionych, świętych, w perspektywie eschatologicznej. Po śmierci Jezusa: *Groby się otworzyły i wiele ciał świętych, którzy umarli, powstało* (Mt 27,52). Według 1Kor 6,2: *Święci będą sędziami tego świata*. Jest tu nawiązanie do idei Starego Testamentu, że święci będą uczestniczyć w panowaniu Mesjasza nad bezbożnymi narodami i władcami (por. Mdr 3,8; Dn 7,18.22; Iz 24,21). Do tych myśli nawiązują księgi Nowego Testamentu: chrześcijanie zjednoczeni z Chrystusem będą uczestniczyć w sądzie ostatecznym: *Zaprawdę powiadam wam: wy, którzy poszliście za Mną, zasiądziecie również na dwunastu tronach sądząc dwanaście pokoleń Izraela* (Mt 19,28; zob. Łk 22,30; Ap 2,26-27; 20,4). Tak więc świętość w najwyższym stopniu osiągnie się w wymiarze eschatologicznym, kiedy chrześcijanie staną się podobni do Chrystusa (2J 3,2-3) i będą *jak aniołowie w niebie* (Mk 12,25; Mt 22,30; Ap 14,15.17)²⁷.

Podobnie jak w Starym Testamencie, tak i w Nowym, święta jest społeczność wierzących. Paweł zwraca się do wierzących jako do świętych:

²⁷ G. Baran, *Świętość*, w: *Encyklopedia katolicka*, dz. cyt., s. 401-403.

Do wszystkich przez Boga umiłowanych, powołanych świętych (Rz 1,7). *Do Kościoła Bożego w Koryncie, do tych, którzy zostali uświęceni w Jezusie Chrystusie* (1Kor 1,2). Paweł dowodzi, że chrześcijanie uświęcają się wzajemnie (1Kor 7,14). Piotra Apostoła, nazywając społeczność wierzących narodem świętym (1P 2,9), domaga się, by chrześcijanie prowadzili święte życie, ponieważ Bóg jest świętością (1P 1,16)²⁸.

Jak Izrael był ludem świętym, tak też święty jest Kościół²⁹. *Chrystus umiłował Kościół i wydał za niego samego siebie, aby go uświęcić, oczyszciszszy obmyciem wodą, któremu towarzyszy słowo... aby był święty i nieskalany* (Ef 5,25-27)³⁰. Kościół jako święty jest budowlą Bożą. *Jeżeli ktoś zniszczy świątynię Boga, tego zniszczy Bóg. Świątynia Boga jest święta, a wy nią jesteście* (1Kor 3,17). Świętość Kościoła niszczą: herezja, spór, niezgoda, (1Kor 3) i wszystkie pogańskie występki (1Kor 5-6; 2Kor 6,14-7,1). Społeczność tworząca Kościół jest *królewskim kapłaństwem, narodem świętym* (1P 2,9; Wj 19,5n). Dlatego dawne prawo świętości odnosi się teraz do Kościoła.

3. Pojęcie świętości w pismach z Qumran i w teologii rabinicznej

a. Qumran. Pojęcie świętości jest szeroko stosowane w pismach qumrańskich³¹. Odnoszone jest ono najpierw do Boga i do imienia Bożego. Święte jest również miejsce pobytu Boga, niebo. Bóg ma być czczony jako święty. Duch Boży nazywany jest *duchem świętości*, który tak jak w Starym Testamencie oznacza działanie Boga w historii i w życiu człowieka. Prorocy zostali namaszczeni przez *ducha świętości* dla nauczania Izraela prawdy. Dokumenty qumrańskie, a zwłaszcza *Zwój świątyni* (11 QT) stosują pojęcie świętości do kultu, świętości ofiar, świątyni, uświęcenia człowieka, które utożsamia się z oczyszczeniem z grzechów. Bez tego oczyszczenia, bez nawrócenia, uświęcenie nie jest możliwe.

Za święty uznawany jest lud Jahwe, Izrael, wspólnota wybranych, członkowie zgromadzenia qumrańskiego. Ci ostatni są *świętymi ludu, świętym ludem Bożym, mężami świętości*, i wreszcie *świętym domem Izraela*, który tworzy wspólnotę ze *świętymi*, czyli z aniołami³².

²⁸ A.J. Saldarini, *Świętość*, art. cyt., s. 1228.

²⁹ H. Langkammer, *Nowy Testament o Kościele*, Opole 1994.

³⁰ Tenże, *List do Efezjan*, Lublin 2001.

³¹ Qumran: osiedle na zachodnim brzegu Morza Martwego. W jego okolicy znaleziono (w latach 1947-1963) zwoje zwane potocznie rękopisami znanymi z Morza Martwego lub manuskryptami z Qumran, zob. Z. Kapera, *Qumran*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 2012, t. XVI, s. 1001-1008.

³² K.H. Schelkle, *Teologia Nowego Testamentu*, dz. cyt., s. 158.

Świętość przypisywana jest również wybranym osobom, zwłaszcza kapłanom, uważanym za najświętszych pośród ludu. Ludzie święci są takimi, ponieważ zostali uświęceni przez Boga, ale ma na to wpływ także ich życie zgodne z Bożymi nakazami oraz przeciwstawianie się wszelkiemu złu. Oprócz świętości istnieje również *nieświętość*, *nieczystość*. Dlatego, aby trwać w świętości i nie być narażonym na wpływ zła, należy odseparować się od zewnętrznych źródeł zła. Stąd życie gminy qumrańskiej naznaczone było separacją od wszelkiego rodzaju ludzi *nieczystych*. Źródłem świętości jest Bóg, który jest *świętym świętych*, jest najświętszy. Ponieważ świętość ma swe ostateczne źródło w Bogu, bycie świętym polega więc na przynależności do Bożej sfery³³.

b. Teologia rabiniczna, przejmując język i pojęcia Biblii hebrajskiej, podkreśla transcendencję i równocześnie immanencję Boga³⁴. Odwołuje się ona szczególnie do tekstu proroka Izajasza: *święty, święty, święty jest Pan Zastępów*, a więc oddzielony od świata, przekraczający go, ale równocześnie: *Cała ziemia pełna jest chwały Bożej* (Iz 6,3). Ten sposób opisu Boga został zastosowany – oczywiście w analogicznym jedynie znaczeniu – do opisu świętości Izraela. Izrael ma żyć w oddzieleniu od Boga, jako królestwo kapłanów, ale potwierdzać w swej cielesnej egzystencji, przez czyny, że jest ludem świętym, uświęconym Bożą siłą³⁵. Podkreśla to dobitnie tekst natchniony: *Oto lud, który mieszka osobno, a nie wlicza się do narodów* (Lb 23,9). Izrael został wybrany przez Boga spośród innych narodów (Pwt 7,6). Nie może się z nimi bratać (por. Wj 23,32n.), aby nie utracić swej odrębności, zwłaszcza religijnej. Jahwe uświęca swój lud: *Ja jestem Jahwe, który was uświęca* (Wj 31,13). Dlatego jeden dzień w tygodniu, dzień siódmy, dzień szabat, powinien być poświęcony Jahwe (Wj 31,15). On bowiem jest *Świętym Izraela* (Iz 15,19).

Święty Izraela, to Bóg transcendentny. On jest równocześnie obecny wśród swego ludu. Teologia rabiniczna wyraziła to, wprowadzając termin *Szekinah*, określający stałą obecność Boga wśród swego ludu dawniej, dziś i jutro. W teologii rabinicznej święty jest przede wszystkim Bóg, *Święty Izraela*. Słowo Bóg z czasem było zastępowane frazą: *Święty niech będzie błogosławiony*, albo występowało samo słowo: *Święty*. Święte jest imię Boga. Żydowska modlitwa *Kaddisz*, jedna z modlitw najczęściej występujących w liturgii żydowskiej, zaczyna się uwielbieniem imienia Boga:

³³ Zob. M. Wojciechowski, dz. cyt., s. 29-34; E. Dąbrowski, *Qumran*, w: *Podręczna encyklopedia biblijna*, Poznań 1960, s. 384-423.

³⁴ M. Wojciechowski, dz. cyt., s. 34-37.

³⁵ J. Kudasiewicz, dz. cyt., s. 296.

*Niech będzie uświęcone i wstawione Twoje imię*³⁶. Imię Boże kojarzyło się Izraelitom z groźną potęgą. Potwierdza to żydowska modlitwa: *Osiemnaście błogosławieństw*. Zawiera ona słowa: *Ty jesteś święty i straszliwe jest Twoje imię*.

Święty jest cały obszar kultu: kapłani, ofiary, świątynia, szabat, a także lud Izraela, który jako jedyny otrzymał przykazania od Najwyższego. Święte jest Pismo Święte, ponieważ zawiera Słowo Boże. Święte jest również samo przepisywanie ksiąg świętych. Wśród ksiąg Pisma świętego szczególnie święta jest Tora. Wszyscy ludzie mogą być święci, jeśli przestrzegają przykazań, ale szczególnie dotyczy to ludu Izraela będącego „wspólnotą świętych”. Nieraz w teologii rabinicznej świętymi nazywa się wielkie postaci Starego Testamentu, takie jak na przykład Abraham czy Izaak.

Zakończenie

Podsumowując rozważania o biblijnej i rabinicznej koncepcji świętości dostrzegamy, że świętym w pełnym znaczeniu tego słowa jest Bóg transcendentny. On jest równocześnie immanentny. Istniejąc w niedostępnym majestacie zbliża się do ludzi, działa w historii i w życiu człowieka. Najdoskonalszym przejawem zbliżenia się Boga do ludzi jest Jezus Chrystus. On będąc Bogiem stał się człowiekiem. Spotkanie ze Świętym, transcendentnym Bogiem, realizuje się sakramentalnie w każdej mszy świętej. Bóg dzieli się swoją świętością nie tylko z Synem i z Duchem Świętym, ale również z ludźmi, uczestnikami Eucharystii. Świętość jest cechą samego Boga, łączącą Jego wzniosłość i obecność w świecie. Jest też cechą stworzeń: osób, miejsc i rzeczy, które należą do Boga, w których Bóg się objawia, które są Bogu poświęcone. Osoby i rzeczy związane z kultem są święte z racji ich bliskości z Bogiem. Ich świętość wynika z relacji z Nim. Bóg jest źródłem świętości.

Streszczenie

Pojęcie *świętości* jest rzeczywistością niezwykle złożoną dotykającą przede wszystkim tajemnicy Boga, ale też swoim zakresem obejmującą obszar kultu, moralności, przedmiotów i przestrzeni. W niniejszym artykule autor przeanalizował teksty Starego i Nowego Testamentu, poszerzając biblijny obraz świętości o wypowiedzi zawarte w pismach z Qumran i teologii rabinicznej.

³⁶ A. Unterman, w: *Encyklopedia tradycji i legend żydowskich*, Warszawa 1984, s. 139-140; B. Nadolski, *Kaddisz*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 2000, t. VIII, s. 313.

Summary

The Biblical Concept of Holiness

The concept of holiness is a highly complex area connected with God's mystery in particular, but also referring to worship, morality, objects and space. In this article, the author analyses the Old and New Testaments texts and also extends the biblical image of holiness by the views included in the Dead Sea Scrolls and rabbinic theology. The study is ended in conclusions drawn from the research.